

Maiju Suni

VIIHTYISYYS PERINNERAKENTAMISESSA

Vertailussa suomalainen tupa ja
japanilainen tatamihuone

Kandidaatintyö
Rakennetun ympäristön tiedekunta
Tarkastaja: Tapio Kaasalainen
Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Maiju Suni: Viihtyisyys perinnerakentamisessa – vertailussa suomalainen tupa ja japanilainen tatamihuone, Delight in Heritage Building – Comparing the Finnish Tupa and the Japanese Tatami room
Tampereen yliopisto
Arkkitehtuurin TkK-tutkinto-ohjelma
Kandidaatintyö
Huhtikuu 2022

Tämän kandidaatintyön tarkoitus on tutkia kokemuksellista viihtyisyyttä perinnerakentamisessa vertailemalla suomalaisen tuvan ja japanilaisen tatamihuoneen viihtyisyystekijöitä. Viihtyisyys on yksi kestävän rakentamisen teemoista, ja tutkimalla viihtyisyyden yhteyttä perinnerakentamiseen sekä määrittelemällä viihtyisyyttä, voidaan havaita, kuinka sitä voidaan hyödyntää kestävässä suunnittelussa, jos voidaan.

Tutkimuksen pohjana käytetty aineisto on alan yleistä kirjallisuutta ja arkkitehtuurin teoriaa. Tutkimuksessa on pyritty hyödyntämään ajankohtaista tutkimustietoa sekä alan klassikkoteoksia. Tutkimusmenetelmä on kirjallisuusperustainen analyysi, jota täydennetään kirjoittajan omalla pohdinnalla.

Viihtyisyyttä voidaan tutkia teknisistä lähtökohdista, kuten akustiikan, valon tai lämpötilan perusteella. Kokemuksellinen viihtyisyys on subjektiivisempi käsite, ja hieman haastava aihe tutkia yksiselitteisesti. Työssä asia on ratkaistu jakamalla viihtyisyys osatekijöihin kirjallisuusanalyysin pohjalta. Viihtyisyyttä tutkitaan paikan merkityksen, luontoyhteyden, aistikokemusten, materiaalien ja rakennustekniikoiden, valaistuksen, tarkoituksenmukaisuuden, mittasuhteiden sekä koristelun ja värien näkökulmista. Taustateorianä on fenomenologiasta ja estetiikasta kertovia tekstejä.

Tutkimuksessa todettiin, että kokemuksellinen viihtyisyys on yksi kestävän suunnittelun peruslähtökohdista, ja perinnerakentamisessa on paljon viihtyisyystekijöitä, joita voisi hyödyntää myös uudisrakentamisessa. Kokemuksellinen viihtyisyys lisää merkityksellisuuden tunnetta ja siten myös kunnioitusta ympäröivään paikkaan. Todettiin myös, että viihtyisyyden määritelmää voisi kyseenalaistaa tämän päivän suunnittelussa, vaikka viihtyisyyden todetaankin lisäävän rakennuksen kestävyttä. Yhteisiä tekijöitä japanilaisen ja suomalaisen perinnerakentamisen välille löytyi useita, ja erityisesti mainittaviksi nousivat tarkoituksenmukaisuus ja suhtautuminen käytännöllisyyteen.

Avainsanat: Viihtyisyys, tupa, perinnerakentaminen, ekologinen rakentaminen, kokemuksellisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1.JOHDANTO.....	1
2.SUOMALAINEN TUPA	4
3.JAPANILAINEN TATAMIHUONE	6
4.KOKEMUKSELLISEN VIIHTYISYYDEN VERTAILU	7
4.1 Paikan kokemus.....	7
4.2 Valaistus.....	9
4.3 Luonnonläheisyys	10
4.4 Tarkoituksenmukaisuus	11
4.5 Materiaalit ja rakennustavat.....	12
4.6 Aistikokemus	13
4.7 Mittasuhteet ja kalustus	14
4.8 Koristelu ja värit.....	15
5.YHTEENVETO	18
LÄHTEET	20

1. JOHDANTO

Kestävä kiertotalous on vakiintunut rakennusalan ammattisanastoon 2010-luvulla, kun hiilineutraaliuden tavoittelusta on tullut tärkeä asia rakennusteollisuudessa. Jälkitekollisen ajan elämäntavoissa ei olla vielä löydetty tarpeeksi kestävää ja ekologisesti tasapainoista tapaa elää, vaan maapallon resursseja tuhlaetaan sen biokapasiteetin yli. Tällä hetkellä ainoastaan alkuperäiskansat elävät tarpeeksi kestävästi (Leifeste et al. 2018, 10). Kiertotalouden juuret ulottuvat kuitenkin kauas menneeseen. Rakentaminen on ihmisen historian aikana perustunut kiertokulkuun, jolloin rakennusosat siirtyivät uudelleenkäyttöön tai palautuivat luontoon. Toisaalta myös ikaikaiset rakennukset kuten pyramidit, muistuttavat kestävyydellään ihmisen saavutuksista tuhansien vuosien takaa. Kiertotalouden rakennetussa ympäristössä voi jakaa ilmiöihin, joita ovat perinteisen rakentamisen resurssien uusiokäyttö, jälleenrakennusajan rakennuskannan kiertotalouspotentiaali ja kulttuuriarvot, sekä uusien rakennusten rakentaminen tai rakentamatta jättäminen. (Savolainen 2021, 155)

Perinnerakentamisen määrittely käsitteenä on melko uusi ilmiö, mutta sen merkitystä suomalaisessa kontekstissa on väitöskirjassaan määritellyt Jani Kaasinen seuraavalla tavalla: ”Tyypillisiä perinnerakentamisen esimerkkejä ovat 1800-luvulla ja 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana pääosin hirrestä tehdyt rakennukset ja myös 1940–1950-lukujen jälleenrakennuskauden useimmiten rankarakenteiset ja sahanpurulla eristetyt niin sanotut *rintamamiestalot*” Perinnerakentamiseen yhdistettäviä ominaisuuksia ovat Kaasisen mukaan esimerkiksi joustavuus, yksinkertaisuus, käytännöllisyys, autenttisuus, laatu, uudelleenkäytettävyys, pitkäikäisyys ja terveellisyys. (Kaasinen 2013, 116, 48) Kansanomaisesta rakentamisesta puhutaan, kun rakennusperinne siirtyy ”isältä pojalle” tai kyläntaitajilta uusille käsityöläisille, ilman varsinaista suunnittelukoulutusta (Korhonen 1988, 18). Leifeste et al. määrittelevät rakennetun kulttuuriperinnön merkitykseksi ennen kaikkea rakennuksen käyttökelpoisuuden ja toiminnallisuuden säilyttämisen sekä sen tuhoamisen lykkäämisen (Leifeste et al. 2018, 22). Tämän kannalta myös perinteisen rakentamisen tekniikoiden säilyttäminen on tärkeää kulttuuriperinnön siirtämiseksi sukupolvelta toiselle. Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti suomalaiseen talonpoikaisrakentamiseen ja suomalaiseen tupaan sekä japanilaiseen

tatamihuoneeseen, joissa molemmissa on taustalla pitkä kulttuuriperinnön siirtyminen ja säilyminen.

Ekologisen rakentamisen ja perinnerakentamisen yhteisiä tekijöitä ovat suosittu kierrätysmateriaalien käyttö, laatu, pitkä elinkaari ja rakenteiden yksinkertaisuus. Perinnerakentamisessa käytetään myös usein mahdollisimman vähän jalostettuja ja paikallisia ja ekologisia materiaaleja (Kaasinen 2013, 43, 46–47). Kulttuuriperinnön säilyttäminen on myös tärkeä osa kestävästä kehityksestä, ja sen vaaliminen auttaa ymmärtämään, kuinka perinnerakentaminen ja ekologisuus liittyvät toisiinsa ja määrittelevät toisiaan (Leifeste et al. 2018, 1). Yhteneväsyyksiä on siis runsaasti, joten tutkimalla perinnerakentamisen ilmiötä, voidaan ehkä oppia jotain uutta myös ekologisesta rakentamisesta.

Lance Hosey käsittelee kirjassaan *Shape of Beauty* kestävästä rakentamisesta estetiikkaa. Jopa kunnianhimoisin kestävä muotoilu voi olla epämiellyttävää, jos houkuttelevuutta ja kauneutta ei pidetä kestävästä kehityksestä kannalta välttämättömänä. Hoseyn mukaan olisi parempi, jos estetiikkaa tavoiteltaisiin intuition sijaan älykkyydellä, ja vihreä rakentaminen olisi näkyvä, sen sijaan että sitä yritettäisiin piilottaa uuden teknologian avulla. (Hosey 2012, 3–4) Väite tukee myös perinnerakentamisen arvoa, sillä kansanrakentamisessa muotokieltä perustelivat muun muassa tarkoituksenmukaisuus ja paikan lähtökohdat. Myös edelleen ajankohtaiselta tuntuva, vanhin länsimaissa tuntemamme hyvän arkkitehtuurin määritelmä, Vitruviuksen *utilitas, firmitas ja venustas*, eli käyttökelpoisuus, kestävyys ja kauneus perustelee kauneuden roolia arkkitehtuurissa (Broner-Bauer 2006, 193). Subjektivisuutensa vuoksi kauneus saattaa usein jäädä rakennushankkeissa huomiotta, vaikka sitä onkin uudisrakentamisessa pohdittu paljon (Jaaksi 2021, 38–39). Kauneus puhututtaa myös julkisilla keskustelupalstoilla, joissa ruoditaan julkisivujen ulkonäköä ja uudisrakentamisen laatua, ja keskusteluun osallistuvat aktiivisesti sekä arkkitehdit että maallikot. Verna Hahtolan tuore diplomityö *Kauneuden kaipuu: Klassismivaikutteisuus ja uustraditionalismi arkkitehtuurikeskusteluissa* tutkii näkökulmaeroja uustraditionalismia koskevassa julkisessa arkkitehtuurikeskustelussa (Hahtola 2021). Kuten Hahtolan työssä, tässäkin tutkimuksessa ei ole tarkoitus ratkaista keskustelua, vaan avata aiheen kompleksisuutta ja ilmiötä osana historian jatkumoa.

Keskustelu arkkitehtuurista keskittyy mediassa usein ainoastaan visuaalisten teemojen ympärille. Kuitenkin meillä kaikilla on jokin käsitys esimerkiksi lämpimästä tuvasta tai vanhojen talojen tunnelmasta. Koska perinnerakentamisella on useita yhtymäkohtia ekologiseen rakentamiseen, voisi pohtia, miten viihtyisyys näkyy

perinnerakentamisessa ja näkykö ollenkaan. Viihtyisyys ei perinnerakentamisessa ole oletusarvo, mutta kestävyiden näkökulmasta tarkasteltuna viihtyisyydellä voidaan lisätä rakennusten pitkäikäisyyttä, ja viihtyisyyttä tavoitellaan myös kestävässä uudisrakentamisessa (esim. Pelsmakers et al. 2021). Viihtyisyyttä voi tutkia teknisistä lähtökohdista, kuten akustiikan, valon määrän, lämpötilan, ilmanvaihdon tai muiden mitattavien ominaisuuksien perusteella. Arkkitehtuurissa viihtyisyyttä on tutkittu myös esimerkiksi estetiikan ja fenomenologian kautta. Toisin kuin kauneus, viihtyisyys voi olla kehollinen ja moniaistillinen kokemus. Myös muistilla on rooli viihtyisyyden luomisessa. Aiheesta on kirjoittanut esimerkiksi Juhani Pallasmaa esseessään *Ihon Silmät* (Pallasmaa 2016).

Tässä tutkimuksessa viihtyisyys määritellään kokemuksellisuuden kautta, ja työssä käytetty viihtyisyyden käsite tarkoittaa kokemuksellista viihtyisyyttä. Koska kokemuksellista viihtyisyyttä ei voida mitata mittareilla, tämä tutkimus on laadultaan pohdiskeleva. Viihtyisyys jaotellaan osatekijöihin, joiden avulla vertaillaan perinteisen suomalaisen tuvan viihtyisyystekijöitä suhteessa perinteiseen japanilaiseen tatamihuoneeseen. Työn rajaamiseksi viihtyisyystekijöitä määritellään pääosin Juhani Pallasmaan aihetta fenomenologian näkökulmasta tarkastelevien tekstien pohjalta sekä Junichiro Tanizakin klassikkoteoksen, *Varjojen ylistyksen* (Tanizaki 1933) kautta. Työtä tukevat ja täydentävät muu alan kirjallisuus sekä kirjoittajan oma pohdinta.

2. SUOMALAINEN TUPA

Suomen kielen sana *tupa* määritellään Kielitoimiston sanakirjassa neljällä eri tavalla. Se voi olla joko ”vanhantyyppisessä maalaistalossa talonväen yhteinen oleskelu- ja työhuone, pirtti” tai ”yksihuoneinen mökki, kasarmissa sijaitseva miehistön huone tai tuulentupa” (Kielitoimiston sanakirja 2022). Tässä työssä tuvalla tarkoitetaan nimenomaan ensimmäistä määritelmää, eli ”kodin sydäntä”. Sana *tupa* herättää jo itsessään mielikuvia lämpimästä ja kotoisasta tilasta. Usein tuvassa sijaitsee liedellinen uuni, jota käytettiin ruoanlaittoon sekä lämmönlähteenä. Eri puolilla Suomea sanalla *tupa* voidaan viitata hieman eri asioihin, mutta pääasuinhuoneena pääosin Etelä- Länsi- ja Itä-Suomessa tuvaksi on kutsuttu tilaa, jossa keitetään ja paistetaan. (Ranta 2000, 12–15)

Suomen kansanomaiseen rakennustaiteeseen on tullut vaikutteita sekä lännestä että idästä, ja kehitys on ollut hidasta. Maaseudun *tupa* ei eronnut paljoakaan kaupungin porvariskodista, sillä pääosin rakennusmateriaalina käytetty puu määräsi ratkaisumallien pysyvän kansanomaisina. Lahoava ja tulelle altis materiaali yhdistettynä heikkoihin perustuksiin ja kattorakenteeseen merkitsi puurakennusten suhteellisen lyhyttä elinikää. Asuinrakennukset kehittyivät kivikauden primitiivisen loogisesta pistekodasta laavukatosten kautta lamasalvosrakennuksiin ja edelleen savupirttiin, joka rakennusteknisesti muistutti vielä hirsikotaa. Keskellä sijainnut tulisija siirrettiin seinän viereen, ja seiniä korotettiin. Savutuvaksi rakennukset kehittyivät, kun varhaiskeskiajalla kivistä muurattu, ruoan valmistukseen ja lämmitystarkoitukseen osoitettu uuni sijoitettiin ovensuunurkkaan. (Korhonen 1988, 18–27) Kehitystä ohjasi siis logiikka ja rakennustekninen kehitys, sekä ihmisen siirtyminen pysyvämpään asumismuotoon.

Tupakeittiö puolestaan yleistyi 1920-luvulla, ja sillä tarkoitetaan keittiötä, jonka jokin seinä avautuu oleskelutiloihin. *Tupakeittiötä* alettiin suosia maalaistalossa, sillä sen etuna on valoisuuden, ilmavuuden ja tilavuuden lisäksi toimintojen keskittäminen ja perheen yhteinen ajanvietto. *Tupakeittiö* on kokenut uuden suosion 2000-luvulla, kun pieniin asuineliöihin on haluttu lisätä tehokkuutta yhdistämällä keittiö ja oleskelu. *Olohuoneella* puolestaan oli alun perin merkitys statushuoneena, mutta 1950-luvulla siitä muodostui kodin keskeisin huone, joka on ensisijaisesti tarkoitettu oleskeluun. *Tupa* eroaa edellisistä siinä, että *tupa* on kehittynyt lähestulkoon pelkästään käytännöllisyyden ehdoilla. Tuvassa leivottiin, säilytettiin leipäkartta, syötiin, nukuttiin, kasvatettiin rohtokasveja, tehtiin puhdetöitä ja vietettiin juhlia. Itse viihtyisyydellä ja vapaa-ajalla ei

ollut arjessa kovin suurta painoarvoa, vaan päivittäisten maataloustöiden jälkeen kokoonnuttiin iltaisin puhdetöiden ääreen. (Ranta 2000)

3. JAPANILAINEN TATAMIHUONE

Suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin yhteneväisyyksistä on kirjoittanut muun muassa Juhani Pallasmaa esseessään *Japani Suomen Arkkitehtuurissa – Alvar Aallon ja suomalaisen rationalismin japanilaisuus*. Pallasmaa pitää kulttuurien yhtenä yhteneväisenä teemana ”teeskentelemättömyyden estetiikkaa”, jolla on juuret luonnollisuuden estetiikassa. Teeskentelemättömyys ja moderni estetiikan ihannointi osui modernisaation ja talonpoikauskulttuurin taitekohtaan, ja esimerkiksi Alvar Aalto ammensi aiheesta teemoja arkkitehtuuriinsa. (Pallasmaa 2014, 83–84) Näin ollen on perusteltua vertailla suomalaista tupaa japanilaiseen vastineeseen, eli tatamihuoneeseen.

Perinteisestä japanilaisesta arkkitehtuurista puhuttaessa keskustelu koskee yleensä myös koko japanilaisen estetiikan ymmärrystä. Minna Eväsoja on kirjoittanut japanilaisen arkkitehtuurin estetiikasta kirjassaan *Bigaku – japanilaisesta kauneudesta*. Yleisiä määrittäviä tekijöitä japanilaiselle arkkitehtuurille hänen mukaansa ovat kevyet ja avonaiset rakenteet, puun ja paperin käyttö, pitkäräystäinen katto, värimaailma sekä tietty tunnelma. *Shinto*-maailmankuva on vaikuttanut pyhyden kokemukseen arkkitehtuurissa, ja *zen*-ideologia puolestaan käsitykseen jatkuvan muutoksen tilasta sekä kaiken pysymättömyydestä. Kiinalaisen kosmologian spirituaalisuus vaikutti asuinrakentamisessa erityisesti ilmansuuntien huomioimisessa. Sääntöjen mukaan esimerkiksi koillisesta tuli epäsuotuisia henkiä, minkä takia ilmansuuntaa kohden rakennettiin muuri tai peitettiin suurella kaapilla. (Eväsoja 2008, 110–114)

Vertailun pitämiseksi selkeänä, tässä työssä vertailukohteena suomalaiselle talonpoikaisrakentamiselle on japanilainen talonpoikaisrakentaminen. *Minka* on tyypillisesti japanilainen maalaistalo, josta on olemassa erilaisia variaatioita. Tatamihuone on vielä nykyäänkin käytössä oleva, niukasti kalustettu mutta monipuolinen ja monikäyttöinen tila. Tatamihuone, eli japanilaisittain *zashiki*, perustuu mitoitukseltaan lattioita peittävien tatamien kokoon, 2:1 suorakulmioon. Perinteisesti riisiojilla täytetyt tatamit asetellaan mieluiten T-risteyksiä muodostavaksi, yhtenäiseksi matoksi. Pienten tatamihuoneiden käytännöllisyyttä lisäävät liu’uteltavat *Shoji*-ovet. Tatamihuoneen kiintopisteenä on *tokonoma*, eli syvennys tai alkovi, joka on omistettu koriste- ja muistoesineille tai suitsukkeiden polttamiseen. Tatamihuoneen käyttötarkoitusta ei perinteisesti ole ennalta määritetty, vaan se on taipunut tuvan tapaan niin ruokailuhuoneeksi, työskentelyyn kuin vieraiden vastaanottamiseen. (Fält et al. 1994, 219–230)

4. KOKEMUKSELLISEN VIIHTYISYYDEN VERTAILU

Tatamihuoneella ja tuvalla on useita yhteneväisyyksiä, ja niiden muodostumista on ohjannut käytännönläheinen suhtautuminen asumiseen. Molempia tiloja yhdistää esimerkiksi tilan monikäyttöisyys, runsas puunkäyttö sekä tulisijan keskeinen merkitys. Toisaalta japanilainen *minka* suunniteltiin ilmavaksi kesää ajatellen, kun taas Suomessa rakennusten suunnittelua on perinteisesti ohjannut niiden lämpimänä pitäminen talvisaikaan. Kumpaakaan tilaa ei varsinaisesti suunniteltu viihtyisyyden ehtoilla, mutta tarkastelemalla kokemuksellisen viihtyisyyden roolia sen osatekijöiden kautta, voidaan ymmärtää paremmin miksi molemmat asumisen tilat ovat pitäneet keskeisen roolinsa molempien kulttuurien rakennusperinnössä.

Hannu Rinteen mukaan rakennusten tunnelmaan vaikuttavia tekijöitä on useita, kuten tunneside, luonnonläheisyys, kauneus, käytännöllisyys, värit, valot, tuoksut, mittasuhteet ja niin edelleen. Miellyttävyys syntyy myös aitojen, perinteisten materiaalien ja perinteisten rakennustapojen käytöstä (Rinne 2018, 13). Tässä työssä tunnelmaan ja viihtyisyyteen vaikuttavia tekijöitä on poimittu tarkasteltavaksi sen mukaan, miten niiden soveltuvuus sopii esimerkkikohteiden analysointiin ja kuinka hyvin aiheista on löytynyt lähdekirjallisuutta. Osatekijöiksi valikoituivat paikan kokemus, valaistus, luonnonläheisyys, tarkoituksenmukaisuus, materiaalit ja rakennustavat, aistikokemus, mittasuhteet ja kalustus sekä koristelu ja värit. Seuraavissa alaluvuissa aiheita tarkastellaan ja vertaillaan suomalaisen tuvan ja japanilaisen tatamihuoneen näkökulmista. Aiheet eivät ole tarkkarajaisia, vaan kompleksisia ja osin vaikeasti määriteltäviä. Tämä saattaa aiheuttaa aiheiden limittymistä keskenään.

4.1 Paikan kokemus

Paikan tiedostamattomasti kokemisesta on erityisesti kirjoittanut Juhani Pallasmaa. Pallasmaa pitää tämän ajan suunnittelussa ongelmana ihmisen ja ympäristön erillisyyttä, ja liiallista keskittymistä tilalliseen sommitteluun ja visuaalisiin havaintoihin, vaikka kokemus ympäristöstä on aina moniaistinen. Paikan merkitys persoonaamme ja kokemukseemme maailmasta on yhteydessä suhteeseemme maailmasta (Pallasmaa 2006, 247–248). Suhde kotiin on muuttunut teollistumisen myötä. Kun enää ei itse osallistuta oman kodin rakentamiseen, saattaa hämärtyä myös kokemus paikan merkityksestä. Paikalla on myös merkitys muistojen ja merkityksellisyyden

syntymisessä. Paikan ehdoilla suunnittelua ohjaa myös ihmisen tarve moninasiin ja vaihteleviin ympäristöihin. Leifeste et al. kutsuvat arkkitehtuurin homogenisoitumista ”MCDonaldisaatioksi”. Ilmaston asettamien lähtökohtien huomioon ottaminen vahvistaa heidän mukaansa rakennetun ympäristön monipuolisuutta yleismaailmallisella tasolla tarkasteltuna. (Leifeste et al. 2018, 22)

Paikan henkeä voi suunnittelussa kunnioittaa hyödyntämällä tontin luonnollisia lähtökohtia, sekä suunnittelemalla rakennuksen vuorovaikutukseen luonnon kanssa. Perinteisten, paikallisten materiaalien ehdoilla suunnitteleminen ohjaa myös arkkitehtonisia ominaisuuksia (Erat 2000, 7). Anna-Maija Salo pohtii artikkelissaan Pohjalainen kylä – Projekti pohjalaisen kylän asettumista kylän korkeimpaan kohtaan, rantatörmän puolelle. Salo kuvailee kylän julkisivua ylvääksi ja yhtenäiseksi, ja arvailee syyn johtuvan talojen sijoittelusta. Joen tärkeää asemaa kuvastaa sinne kääntyneet parhaat julkisivut, sekä toiminnan ydinalueen, sukupihojen, sijoittaminen kylän keskelle. Tuvan ikkunasta saattoi nähdä oman pihan sekä joen ja vastarannan. Vaikka tässä työssä ei analysoidakaan kylän rakennetta sen tarkemmin, kertonee jotain tuvan viihtyisyydestä sen sijoittuminen pihapiirin parhaimpien näköalojen äärelle. (Salo, 1983, 12–19) Asuinpaikalla oli merkitys myös materiaalien valinnassa. Ympäröivästä metsästä tiheäyysisimmät ja parhaimmat puut valikoituivat huonekalujen, ovien ja ikkunoiden materiaaleiksi (Rinne 2018, 17).

Japanilainen talonpoikaistalo eli *Minka*, rakennettiin paikan ehdoilla. Pitkä, kuuma ja kuiva kesä huomioitiin arkkitehtuurissa hyvällä tuuletuksella, ja tuliperäinen, maanjäristysuhan alla oleva maaperä ohjasi kivirakenteiden sijaan kevyeen ja väliaikaisempaan puurakentamiseen. Materiaalit poimittiin ympäristöstä, jolloin suosituimmiksi materiaaleiksi kehittyi puulajeista mänty, pähkinäpuu ja tammi. Bambua käytettiin etenkin katoissa ja seinissä, ja katot katettiin oljilla.

Kulttuurinen muisti on yhteydessä kollektiiviseen muistiin esimerkiksi arkkityyppien kautta. Japanissa kollektiivisen muistin perustana ovat olleet henkiset opit, eli shintolaisuus, buddhismi ja konfutselaisuus. Arkkityyppejä ovat *ma*-tilakäsitys- arkkityypin lisäksi niukkuuden arkkityyppi sekä luonnollisuuden arkkityypit, joita ovat naisellinen arkkityyppi *yin* ja maskuliininen yksinkertaisuuden arkkityyppi *yang*. *Mono no aware*-käsitteellä viitataan katoavaisuuden kauneuteen, joka on yhteydessä asioiden suhtautumiseen tunteella loogisuuden sijasta. Japanilainen tilakäsitys eroaa oleellisesti länsimaisesta, ja japanilainen termi *ma* tarkoittaa fenomenologista tila-aika-käsitystä, jossa tilassa ja ajassa tapahtuva liike on keskiössä. Tyhjyydellä ja olemattomuudella symboloidaan olemassa olevaa. Japanilaiseen kulttuuriin

vaikuttaneet uskonnot ovat korostaneet yksinkertaisuutta, vaatimattomuutta ja moraalialia. (Bruner-Bauer 2006, 200, 206–207) Japanilaisen tatamihuoneen suunnittelussa tämä korostuu avoimena modulaarisuutena sekä yksinkertaisessa ja niukassa sisustuksessa.

Paikalla on merkitys perinnerakentamisessa rakentamisen tekniikoista materiaalien kautta kulttuuriarkkityyppeihin. On helppoa esimerkiksi sanoa, että suomalaisessa ja japanilaisessa rakentamisessa on yhteistä puun käyttö materiaalina. Suomalaisen tuvan kollektiivista muistia ei japanilaisen estetiikan tapaan ole tutkittu niin paljoa, mutta viihtyisyyden yhtenä tekijänä voidaan pitää kulttuuriarkkityyppien merkitystä. Paikan lähtökohdista syntyvät tekijät ovat olleet tekijöinä myös näiden arkkityyppien synnyssä, esimerkiksi niukkuuden arkkityyppi on suomalaisessa ja japanilaisessa perinnerakentamisessa yhteistä. Rungas luonto on vastaparina niukkuudelle, mutta yhdessä ne toimivat kuitenkin välittömässä yhteydessä täydentäen toisiaan. Paikan merkitys syntyy muistojen ja arkkityyppien kautta.

4.2 Valaistus

Perinteisen, 1500-luvun savutuvan interiööri oli tumma ja hiukan pimeä, mutta valoa tupaan toivat pieniruutuiset, lyijypuitteiset lasi-ikkunat, joskin lasitus oli melko harvinaista vielä 1600-luvulla. 1700-luvun lopulla ikkunat suurentuivat uusklassisen ihanteen myötä, ja varsinkin Länsi-Suomessa, jonne uudet virtaukset saapuivat nopeammin, tupien valon määrä kasvoi. Uusi renessanssin ilmiö oli paritupa, joka syntyi symmetrian periaatteesta. Parituvassa on tyypillisesti kaksi tupaa, joiden välissä on joko läpikuljettava eteinen, eteiskamari tai keskieteinen. (Korhonen 1988, 23). Paritupa oli perinteistä yksittäistupaa valoisampi suurempien ikkunoiden ansiosta. Suomalaisessa taidehistoriassa on hyviä esimerkkejä valaistuksen merkityksestä suomalaisessa tuvassa. Esimerkiksi kuvataiteilija Eero Nelimarkka maalasi kuvia suomalaisista tuvista, ja tärkeässä roolissa maalausten tunnelmaa ja rakennetta on valo. Nelimarkan työssä Nainen tuvassa (1919) ikkunasta kajastaa lämmin ja kesäinen valo, ja tila tuntuu jatkuvan ikkunan kautta pihalle. (Suhonen, 1984, 75)

Perinteisen japanilaisen arkkitehtuurin vaikutusta moderniin länsimaiseen arkkitehtuuriin ei voi kiistää, ja aiheesta onkin kirjoitettu runsaasti. Junichiro Tanizaki sen sijaan pohtii kriittisesti länsimaisen kulttuurin vaikutuksesta japanilaiseen arkkitehtuuriin kirjassaan Varjojen ylistys. Tanizaki pitää japanilaista kylmää ja pimeää käymälää täydellisenä ja aistikkaana, ja ”nykyaikaisia saniteettimukavuuksia” kuten kaakeleita ja kirkasta valaistusta tyyliin. Perinteisesti japanilaisessa

arkkitehtuurissa valaistus perustuu vaalean paperin heijastamaan pehmeään valoon. (Tanizaki 1933,13) Varjoilla on suuri merkitys perinteisen japanilaisen tilan luomisessa, ja varjoissa piilee tilan kauneus.

Varsinkin meille pohjoisessa asuvalle kansalle valon merkitys on oleellinen. Funktionalismi on vaikuttanut käsityksemme valon tarpeellisuudesta, ja isoja ikkunoita pidetään elintason symbolina ja valoisia asuntoja viihtyisinä. Valoisuuden merkitys viihtyisyydessä ei ole kuitenkaan niin yksiselitteinen, vaan tärkeämpää on tunnelma, jota valaistuksella tavoitellaan. Länsimaisen arkkitehtuurin tärkeä keino tilan ja tunnelman luomiseen on valon ja varjon kontrasti. Japanissa perinteisesti sen sijaan varjoa on pidetty olennaisempaan (Broner-Bauer 2006, 204).

4.3 Luonnonläheisyys

Luonnonläheisyyden merkitys viihtyisyydessä on tutkitusti merkittävä. Asunnon laatutekijänä uudessa asuntosuunnittelussa pidetään yhteyttä luontoon (Pelsmakers et al. 2022), ja esimerkiksi puutarhakaupunkiperiaatteessa luontoyhteys oli keskeinen suunnittelulähtökohta. Arkkitehtuurifilosofiassa luontoyhteyttä on pohdittu kautta aikojen, ja sitä on lähestytty muun muassa symbolismin kautta. Palladion mukaan arkkitehtuuri ei ainoastaan noudata fysiikan lakeja, vaan myös jäljittelee sen muotoja (Broner-Bauer 2006, 194). Japanilainen luontosuhde merkitsee herkkyyttä luonnonilmiöille ja katoavalle kauneudelle. Luontoyhteys on ”aistittua läheisyyden tuntemista ja samaistumista”, (Broner-Bauer 2006, 204–205). Pallasmaa määrittelee kauneuden luonnon periaatteena ”tuoda kompleksisuutta näennäisen yksinkertaisuuden häikäisevän johdonmukaiseen kauneuteen” (Pallasmaa 2014, 80). Rautamäki (1983, 4–6) puolestaan tarkastelee aihetta maisema-arkkitehdin näkökulmasta artikkelissaan Luonto rakennustaiteen osana. Yleisiä luontotekijöitä Rautamäen mukaan ovat painovoima, aika ja maankiertoliike sekä paikallisia maa, vesi, ilma, tuli ja kasvillisuus. Luonnon voi suunnittelussa ottaa huomioon esimerkiksi huomioimalla luonnon mittayksiköt, maaston ja kasvustojen mittasuhteet, rytmin, vaihtelun ja toiston, orgaanisuuden, tarkoituksenmukaisuuden sekä tinkimättömyyden (Rautamäki 1983, 6). Luonnon huomioimisella voidaan siis vaikuttaa positiivisesti sekä kestävyys- että viihtyisyyden luomiseen.

Suomalaisessa rakennusperinnössä luonnonoloilla on ollut vaikutusta pihapiirin syntymisestä lähtien. Esimerkiksi Länsi-Suomen sarkajakoalueella oli tyypillistä sijoittaa rakennukset tiiviisti neliömäisen pihan ympärille. Lähtökohtana oli turvallisuus ja viljelysmaan säästäminen. Maanpinnaltaan tasaisemmassa Etelä-Suomessa taas

suosittiin umpipihaa, ja karkeasti jaoteltuna Itä-Suomessa epäsäännöllisempää, maastoja mukailevaa kulmista avointa pihaneliötä. Maataloustekniikan kehittyessä maisema muuttui oleellisesti, kun erilaisille talousrakennuksille ei enää ollut tarvetta. Se aiheutti vanhojen perinteiden katkeamisen, ja ihminen alkoi kadottaa harmonista ja esteettistä kykyään asuinympäristöjen luomiseen. (Korhonen 2001, 25–29) Oleellisesti luonnolla on ollut merkitystä myös suomalaisen tuvan syntymisessä. Kun sähkövaloa ei vielä ollut, noustiin aikaisin ja sytytettiin tuli sumppipannua varten. Viihtyisältä aikaisin herääminen ei välttämättä kuulosta, mutta päivänvalon ohjaama kierto kytki ihmisen paremmin luonnon rytmiin, mikä myös japanilaisessa luontoon samaistumisessa on ollut olennaista.

Japanin kielen sana *oku* tarkoittaa ”etäisyyttä, jolla katse johdetaan luontevasti ja huomaamattomasti läheltä kauemmas tilaan ja syvyyteen aina ulkotilaan asti” (Fält et al. 1994, 220). Ulkotila näin ollen jatkuu asteittain sisätiloihin, ja ulkotila on osa arkkitehtuuria. Perinteisessä japanilaisessa arkkitehtuurissa käytetään myös paljon liukuovia, jotka luovat tiloista ilmavat ja avonaiset, ja mahdollistavat panoraamanäkymät luontoon (Eväsoja 2008, 110). Luontoyhteys on siis japanilaisessa arkkitehtuurissa välitöntä.

Luonnon huomioiminen sekä suomalaisessa että japanilaisessa rakennusperinnössä on ollut lähes itsestään selvää, sillä se on ollut osa elämäntapaa ja kulttuuria. Luontoa on arvostettu osana päivien ja vuodenaikojen kiertoa, ja se on ohjannut päivittäisten askareiden tekoa. Yhteys ja ymmärrys luontoa kohtaan on auttanut esimerkiksi rakennusmateriaalien valinnassa ja rakennustekniikoiden kehittämisessä, sekä ymmärryksessä luonnon kauneutta kohtaan. Luontoyhteys on siis ollut sekä konkreettisesti rakennuksen suunnittelussa huomioitu seikka, että luontoon samaistumista.

4.4 Tarkoituksenmukaisuus

Luonnossa tarkoituksenmukaisuuden kauneus toteutuu esimerkiksi muotojen taloudellisuuden sekä rakenneratkaisujen kautta (Rautamäki 1983, 6), kuten tapahtuu esimerkiksi luonnon organismeissa. Sama koskee perinnerakentamista. Suomalaisen talonpoikauskulttuurin myötä tuvasta tuli kodin sydän. Liedellistä uunia käytettiin lämmönlähteenä ja ruuanvalmistuksessa, ja sen voisi sanoa olevan tuvan sielu. ”Kansanomaisen käsityksen mukaan vain hyödyllinen voi olla kaunista” (Ranta 2000, 53). Talonpoikaisestetiikkaa on romantisoitu myös sodanjälkeisessä modernissa arkkitehtuurissa, johon Pallasmaa viittaa ”jalon köyhyyden” estetiikkana (Pallasmaa

2014, 84). Tuvan kalusteet ja seinät maalattiin suojaamaan pintoja, eikä savutuovissa koristeellisille tekstiileille tai kalusteille ollut tarvetta. Ikkunoiden suurentuessa ja piipun yleistyessä 1000-luvun vaihteesta lähtien seinät ja lattiat saivat ylleen kauniita käsitöitä. Ilmanvaihtoon liittyvät mukavuustekijät on perinteisesti hoidettu painovoimaisen ilmanvaihdon avulla. Korvausilma kulki luonnollisesti ikkunan rakojen ja uunin kautta, kunnes lasituksia alettiin vahvistamaan tiiviiksi ja koneellinen ilmanvaihto aiheutti ”vedon tunnetta.” (Ranta 2000, 94). Ennen koneellisen ilmanvaihdon kehittymistä, rakennukset perustuivat passiiviseen painovoimaiseen ilmanvaihtoon.

Myös japanilaisessa rakennusperinteessä tarkoituksenmukaisuus on ollut kaikki kaikessa. Asia ei välttämättä tunnu välittömästi ilmiselvältä, sillä esimerkiksi lattiaa peittävät, kalliit tatamimatot jouduttiin uusimaan tasaisin väliajoin. Vaikka ilmaston asettamat lähtökohdat otettiin huomioon, talven koleus ei ollut suunnittelussa yhtä suuressa roolissa kuin kesän aiheuttaman kuumuuden poistaminen. Kalusteita ei tarvittu, vaan ainoastaan tarpeelliset asiat olivat esillä. Tämä ilmenee japanilaisessa arkkitehtuurissa hyvin esimerkiksi muuntojoustavuudessa. Lähes tyhjä tila on monikäyttöinen ja muunneltava sekä ajaton.

Tarkoituksenmukaisuus on kestävyiden peruslähtökohtia, ja koko käsillä tekeminen ja arvostus itserakennettua ja suunniteltua ympäristöä kohtaan on ollut perinnerakentamisessa oleellista. Funktionalismin käsitteen voisi kuvitella jatkavan tätä perinnettä, mutta valitettavasti teollisen tuotannon helppous ja taloudellisuus on saanut unohtamaan oleellisen. Ihmisen peruslaatuinen tarve muokata omaa elinympäristöään omiin tarpeisiin on muuttunut tarkoituksenmukaisuudesta tuhlailevuuteen.

4.5 Materiaalit ja rakennustavat

Pintamateriaaleilla on suuri rooli tunnelmassa ja estetiikassa, ja Hannu Rinne sanookin osuvasti, että ”vanhan rakennuksen kauneus syntyy pintamateriaaleista” (Rinne 2018, 13). Aidot luonnonmateriaalit patinoituvat kauniisti. Perinteisen talonpoikaistalon perustus tehtiin luonnonkivistä, alapohjana oli eristämätön multapenkki lattialankuilla päällystettynä ja rungon materiaalina oli yksiselitteisesti hirsi. Tuuletusräppänät hoitivat aluksi ikkunan virkaa, kunnes lasin käyttö yleisty. Yläpohjan eristeenä oli turvepehkuja ja sammalta, ja vesikatossa varallisuuden mukaan esimerkiksi turvetta, riukua tai pärettä. Hirren käyttö lisää tutkitusti asumismukavuutta ja parantaa sisäilman laatua. (Rinne 2018, 14–17)

Myös japanilaisessa rakentamisessa puulla on selkeä ylivalta. Puun käyttö Japanissa on perusteltua sekä maanjäristysten ja *ma*-käsitteen, että buddhalaisen katoavaisuuden välttämättömyyden vuoksi. Japanilaista puurakennusta kantavat puupilarit, joiden päälle asettuu leveäräystäinen katto. Rakenne sallii muuntojoustavuuden ja väljyyden, ja materiaali, käsittelemätön puu, puolestaan patinoituu kauniisti ja lopulta häviää ajan saatossa. Japanilaisen arkkitehtuurin kauneus ja vähäeleinen ornamenttiikka perustuu huolellisesti toteutettuihin ja pitkän ajan kuluessa kehittyneisiin rakenteisiin. (Fält et al. 1994, 220–222)

Vähäeleisen vaatimattomuuden tematiikkaa voi havaita suomalaisessa hirsirakentamisessa. Suomalaisen hirsimökki on vaatimaton vastine japanilaiselle, sillä molempia yhdistää kevyesti käsitelty hirsirunko. Molemmissa yhdistyy myös ”teeskentelemättömän estetiikan käsite”. Rakenteet, materiaali, tila ja estetiikka muodostavat kokonaisuuden. Yksinkertaiset materiaalit ja tekniikat mahdollistavat helpon kierrätettävyyden. Koska japanilainen talo suunniteltiin maanjäristysherälle alueelle, sen ei ajateltu kestävän ikuisesti. Myöskään suomalainen talonpoikaistalo ei ollut useinkaan lopulta kovin pitkäikäinen puun lahoavien ominaisuuksiensa vuoksi. Kuitenkin verrattaessa esimerkiksi uudisrakenteiseen betonitaloon, huolellisesti käsintehdyn hirsitalon osien kierrätettävyys on korkealla tasolla, ja käsintehdyllä rakennuksella on lähtökohtaisesti mahdollisuudet pidempään elinikään ja sen arvostus on luultavasti, ainakin toivottavasti, korkeampi. Yksinkertaiset, läheltä saatavat materiaalit myös sitovat rakennuksen paikkaansa ja luovat jatkuvuuden tunnetta.

4.6 Aistikokemus

Aistikokemuksen ja viihtyisyyden yhteyttä voidaan tutkia esimerkiksi estetiikan ja fenomenologian kautta. Arto Haapala kirjoittaa esseessään Arjen arkisuus ja esteettisyys totutusta arkisuudesta ja estetiikasta. Haapalan mukaan arkisuus ja vieraus ovat objektien perusmoduksia, joissa objektit ilmenevät. Hänen mukaansa esteettisyys on epätavallista ja täten ollen arkisuuden vastakohta. Esteettisyyden määritelmän mukaan esteettinen asia tuottaa mielihyvää, ja perinteisesti esteettiseksi aistialueiksi on mielletty näkö- ja kuuloaistit. Haapala toteaa kuitenkin, että ei ole syytä, miksei muutkin aistit voisivat olla esteettisyyttä kokevia. (Haapala 2006, 131–139)

Suomalainen tupa tarkoituksenmukaisen ja arkisen luonteensa vuoksi ei edellä mainitun määritelmän mukaan ole erityisen esteettinen, sillä tuvan käyttäjälle tila näyttäytyi arkisena. Ulkopuoliselle, kuten nykypäivän kaupunkilaiselle jolle tupa ei ole tuttu, saattaa tila olla hyvinkin esteettinen sen poikkeavuuden vuoksi. Toisaalta myös

poikkeavat tilanteet eli arjen ”säröt”, voisivat olla myös käyttäjälleen esteettisiä, esimerkiksi joulu tai muut juhlatilanteet. On kuitenkin ehkä helpompaa lähestyä tupaa tilana kokemuksellisuuden eli fenomenologisen näkökulman kautta. Pallasmaan mukaan arkkitehtuurin tulisi vahvistaa olemassaolomme kokemusta, ja jatkaa jatkuvuuden ja turvallisuuden tunnetta. Ajallinen kerroksellisuus tekee ympäristöstämme viihtyisän, ja arkkitehtuurilla voi olla rooli aikakäsityksen latistamisessa tai sen vahvistamisessa, artikuloimisessa ja jäsentämisessä. Muisti ei ole ainoastaan muistamista kuten sen tavallisesti ymmärrämme, vaan myös kehomuistia, kuten Pallasmaa kirjoittaa. Arkkitehtuurin tulee juurruttaa ihminen todellisuuteen, sekä toimia tulkkina ja välittäjänä maailmassa olevien asioiden välillä. Muistamista on myös kosminen yhteyden tunne. (Pallasmaa 2006, 234–264) Näin ollen estetiikan ja fenomenologian tavat tarkastella aihetta ovat keskenään hieman ristiriidassa. Tuvan saattoi kokea ajan kulumisena seinäkellon tikittäessä, tai sileässä puulattiassa paljaiden jalkojen alla. Viileässä tuvassa uunin kylki lämmitti, ja ”uuninpankkolle” saattoi heittäytyä lepäilemään. Nämä ovat juuri niitä kokemuksellisia elementtejä, jotka voivat saada käyttäjän kokemaan tilan miellyttäväksi esimerkiksi turvallisuuden tunteen ja tuttuuden kautta.

Japanilaiseen arkkitehtuuriin vaikuttaneet taiteet ja uskonnot ovat voimakkaasti vaikuttaneet myös siihen, kuinka tila koetaan. Yhdistävä tekijä japanilaisessa ja suomalaisessa tilassa on liikkuminen ilman kenkiä. Paljain jaloin kulkeminen osoittaa kunnioitusta siisteyttä kohtaan, mutta on myös tilan kokemisen kannalta merkittävää. Lipeällä käsitelty tai maalattu puulattia tai tatami tuntuvat lämpimältä jalan alla, ja aidot materiaalit tuntuvat, tuoksuvat ja näyttävät miellyttäviltä. Ennen kaikkea kuitenkin aistikokemuksiin liittyy mielikuvien herättäminen. Itsessään tavanomainen, mutta perinteinen tila herättää mielikuvia perinteen jatkuvuudesta, mikä edesauttaa arkkitehtuurin tavoitetta ihmismielen jatkeena, kuten Pallasmaa kuvaa arkkitehtuurin merkitystä (Pallasmaa 2006, 255).

4.7 Mittasuhteet ja kalustus

Primitiivinen arkkitehtuuri vastasi ihmisen perustarpeeseen, turvallisuuteen. Tavoitteena oli rakentaa suoja, oli se sitten pysyvä tai väliaikainen. Käytetyt materiaalit poimittiin läheisestä luonnosta, minkä johdosta rakennelmat pysyivät inhimillisen kokoisina ja resurssien käyttö tehokkaana. (Leifeste et al. 2018, 96) Suomalainen talonpoikaisrakentaminen nojaa samaan rajoitteeseen. Hirsirungon kokoa määrittävät käytetyt puut, minkä ansiosta mittasuhteet pysyivät maltillisina. Pitkän ajan kuluessa

kehittynyt rakennustapa merkitsi parhaimmillaan yksilöllisiä ja suhteikkaita rakennuksia. Nurkkien ylöspäin levenevät linjat ja katon lievästi kupera harjaviiva aiheuttaa Korhosen mukaan sen, että ”kookaskin rakennus vaikuttaa vähemmän massiiviselta, jopa solakalta, ja että se horisonttia vasten katsottuna tuntuu kiinteästi, vaan ei raskaasti painautuvan maaperään”. Sopusuhtaisen mittakaavan lähtökohtana oli ihmisen vartalo, jonka osia käytettiin ”moduleina”. (Korhonen 1988, 27)

Tuvan sisustuksessa massiivisin elementti oli uuni, joka leveydeltään saattoi olla 3–4 metriä. Suuressa uunissa pystyttiin paistamaan kerralla jopa 30–40 leipää. Tuvan korkeus saattoi olla suurimmillaan jopa 3–4 metriä, ja tupaa jakoi kahtia jakohirsi naisten ja miesten puoliksi. Miehet hallitsivat perinteisesti pöydän puolta, ja naiset pienempää uunin puoleista tupaa. Suurta orsipöytää, joka tunnetaan myös ”pirttipöytänä”, kiertävät arkkupenkit ja *lavihta*, eli irtopenkki. (Ranta 2000, 32–38) Tuvassa saattoi olla myös sänkyjä nukkumista varten, sekä puhdetöitä varten erilaisia työvälineitä kuten rukki.

Japanilaisen tatamihuoneen kokoa määrittivät lattiaa peittävien tatamien koot. On esimerkiksi kuuden, kahdeksan ja kahdeksantoista maton huoneita. Yksi tatami on kooltaan 6 x 3 shakua, eli noin 90x180 cm. Japanilainen mittayksikkö *shaku* vastaa 30,3 senttiä eli yhtä jalkaa. Kalustusta tatamihuoneessa ei juuri ollut, vaan seurustelemaan keräännyttiin *iririn*, eli tulisijan ympärille. Monikäyttöinen tila muuttui makuuhuoneeksi, kun lattialle levitettiin futonpatja nukkumista varten. (Fält et al. 1994, 228)

Yhteistä mittasuhteille tatamihuoneessa ja tuvassa on suhteikkaus, mikä johtuu osaltaan ihmisen kokoisesta mittakaavasta sekä pitkän ajan kuluessa kehittyneestä harmonian tajun kehittymisestä. Molempien huoneiden ominaispiirteisiin kuului väljyys ja joustavuus, sillä tiloja piti pystyä käyttämään monenlaiseen askareeseen. Suomalaisen tuvan kalustus on ollut tatamihuonetta runsaampaa. Kalustus suunniteltiin kestäväksi ja ennen kaikkea käyttöä varten. Molempien tilojen mittasuhteita määrittivät lisäksi rakennusmateriaalit ja vartalon mitat.

4.8 Koristelu ja värit

Suomalaisessa kansantaitteessa hyödyllistä pidettiin kauniina, ja esimerkiksi maalilla oli selkeä tarkoitus puupinnan suojaamiseksi. Esineitä maalattiin 1600-luvulta lähtien, ja 1800-luvulla yleistyivät myös koristeleikkaukset puisissa kalusteissa. Yleisiä aiheita koristeille olivat kukat. Tekstiileillä ei ollut savutuvisissa roolia, sillä savu olisi pilannut ne

nopeasti. Savupiipun yleistyessä, ikkunoiden suurentuessa ja valon lisääntyessä, tupia alettiin koristella tekstiileillä. Tämä tapahtui kuitenkin vasta 1900-luvun taitteessa. Tuvissa ei alun perin ollut tapana käyttää edes räsymattoja, sillä siellä ne olisivat vain likaantuneet ja olleet puhdetöiden tiellä. Aluksi mattoja pidettiin ylellisyytenä, ja verhoja turhamaisina. (Ranta 2000, 53–59)

Suomalaisen savutuvan väritys koostui alkujaan puunkäytöstä ja luonnonmateriaaleista. Kun ikkunakoot alkoivat 1700-luvun loppupuolella kasvaa, valo pääsi paremmin sisätiloihin ja sisätilojen maalauksesta tuli tärkeä osa sisustusta. Talonpoikaiseen kalustukseen kuuluivat voimakkaat värit. Väriä tuli 1900-luvun alusta lähtien myös tekstiileistä. Seinät sen sijaan oli tapana jättää hirsipinnalle, kunnes 1920-luvulla tapetointi yleistyi, ja myös katto ja lattia saatettiin maalata, tosin lattia säilyi puupintaisena kaikista kauimmin. Tyypillinen lattian väritys oli ruskeanpunainen tai vihreänharmaa. (Ranta 2000, 52)

Japanissa taidetta ei perinteisesti erotella käyttöesineistä tai rituaaleista, toisin kuin länsimaissa on tapana. Taide on teeseremonian tai puutarhan tuomassa elämyksessä, esineen muodossa tai koristelussa tai materiaalin ominaisuuksissa. Tatamihuoneen syvennyksessä, *Tokonomassa*, säilytettiin ylpeydellä kaunista keraamista maljakkoa tai suitsukeastiaa. Keramiikkaan liittyy myös tärkeä käsite elämän särkyvyydestä. Hajonnut astia ei ole katastrofi, vaan merkki elämän ikuisesta särkyvyydestä. (Fält et al. 1994, 233–236)

Japanilaisen kodin värimaailmaa hallitsevat murrettut ja luonnonläheiset sävyt. Valkoinen, läpikuultava paperi, kalpea vihreä tai vaaleanruskea tatameissa, hopeanharmaat kattopalkit ja hiekanväriset seinät (Fält et al. 1994). Värimaailma perustuu materiaalien luonnollisuuteen, mutta myös niiden käyttöön varjoisassa tilassa. Tanizaki kirjoittaa kirjassaan *Varjojen ylistys* astioiden värimaailmasta. Lakka-astioiden eli puun mahlasta valmistettujen astioiden hehku on hänen mukaansa parhaimmillaan kynttilänvalossa, kun astian kuviot alkavat ”värähdellä” pimeydessä. Tummissa astioissa saatettiin käyttää myös ripausta kultaa tai hopeaa. Myös patinalla on tärkeä merkitys japanilaisessa estetiikassa. Tanizakin mukaan aterimien kiillottaminen osoittaa herkkyyden puutetta, ja todellinen arvokkuus syntyy tummuneesta, savuisesta patinasta. (Tanizaki 1933, 22) Japanilaisen tatamihuoneen esteettisyys perustuu sen niukkuuteen, tunnelmaan ja varjojen luomaan vivahteikkuuteen.

Suomalaisen ja japanilaisen talonpoikaiskodin suhtautuminen koristeluun ja kauneuteen on joiltain osin ollut samanlaista, mutta oleellista on kuitenkin pitää

mielessä ero niihin johtaneissa tekijöissä. Suomalainen tupa oli hyvin syrjäinen ilmiö verrattuna japanilaiseen, pitkän ajan kuluessa kehittyneeseen ja runsaasti vaikutteita saaneeseen kulttuuriin. Japanilainen keramiikkataide, estetiikka ja esimerkiksi luontokeskeinen *ma*-ajattelu perustuivat pitkälle kehittyneeseen ajattelutapaan ja filosofiaan. Yhteisiä vaikuttavia tekijöitä ovat kuitenkin olleet resurssien niukkuus, käytännön asettamat vaatimukset esimerkiksi siisteydestä, vuodenaikojen vaihtelu ja yhteys luontoon.

5. YHTEENVETO

Työn tarkoitus oli tutkia viihtyisyyden merkitystä perinnerakentamisessa. Vaikka viihtyisyys ei ollut lähtökohtana perinteisessä suomalaisessa talonpoikaistuvassa, sillä on useita ominaisuuksia, jotka voidaan yhdistää viihtyisyyteen. Japanilaisen tatamihuoneen viihtyisyystekijät liittyvät selkeästi enemmän estetiikkaan ja pitkään kulttuuriperintöön, sekä siihen vaikuttaneisiin tekijöihin.

Tutkimuksen tavoitteena oli myös avata melko subjektiivista viihtyisyyden käsitettä. Osoittautui hyväksi keinoksi jaotella viihtyisyyttä osatekijöihin kirjallisuuskatsauksen perusteella, sillä näin käsitteestä saatiin konkreettisempi, ja aiheesta oli myös helpompi etsiä tietoa. Kirjallisuuskatsaus on yhdistelmä perinnerakentamisesta ja kulttuuriperinnöstä, filosofiasta sekä estetiikasta kertovia teoksia ajankohtaisista tutkimuksista klassikkomaineen saaneisiin kirjoihin, jotka valikoituivat työn edetessä ja rajautuessa. Osatekijöiden käsittelyssä osa aiheista limittyi hieman keskenään, mikä on selitettävissä aiheen abstraktin luonteen vuoksi.

Keskeisiä yhteisiä tekijöitä japanilaisessa ja suomalaisessa perinnerakentamisessa on suhtautuminen luontoon, tarkoituksenmukaisuuteen sekä koristeluun ja osin myös kauneuteen. Läheltä saatavien ja perinteisten materiaalien käyttö tuovat tunteen merkityksellisyydestä ja jatkuvuudesta. Rakennusmateriaalien asettamat rajoitteet ja ihmisen mittakaavaan perustuva mitoitus ohjasivat suhteikkaan mittakaavan syntymistä. Mielenkiintoiseksi yhtäläisyydeksi nousi varsinkin saman henkinen suhtautuminen tarkoituksenmukaisuuteen ja kauneuteen. Hämärissä savutuvissa ei koristeita tarvittu. Japanilainen estetiikka syntyy niukkuudesta, tunnelmasta sekä varjojen vivahteikkUUudesta.

Eroavaisuuksia tietenkin kahden erilaisen rakennusperinnön välillä on, mitä selittää esimerkiksi erilainen ympäristö ja kulttuuri. Kokemuksellisen viihtyisyyden lähtökohdista suhtautuminen valaistukseen poikkeaa japanilaisesta rakennusperinnöstä suomalaiseen verrattuna, mikä näkyi siirryttäessä savutuvista valoisampiin paritupiin. Valolla oli suuri merkitys viihtyisyyden kannalta pimeässä pohjolassa. Kuitenkin Tanizaki (1933) kyseenalaistaa valon merkitystä kirjassaan, mikä herättää ajattelemaan muidenkin seikkojen itsestäänselvyksiä.

Tässä työssä esitellyt viihtyisyyden osatekijät ovat itsessään melko laajoja kokonaisuuksia, ja esimerkiksi paikan merkitystä tai luontoyhteyttä on tutkittu arkkitehtuurin kirjallisuudessa paljon. Työn tarkoitus ei ollut avata aiheita koko

laajuudessaan, vaan tutkia kuinka ne liittyvät viihtyisyyteen. Suomalaisen tuvan ja japanilaisen tatamihuoneen käsittelyn lisäksi aiheen käsittely laajeni joissain kohdissa koko rakennustyyppiä tai rakennusperintöä koskevaksi. Koska kyseessä on arkkitehtuurin opinnäytetyö, tilan analysointi on osin myös koko arkkitehtuuriin pohjautuvaa.

Voisi todeta, että viihtyisyyden käsitettä olisi hyvä kyseenalaistaa tämän päivän länsimaisessa kulttuurissa sekä rakennusteollisuudessa. Valon, lämmön, paikan, materiaalien, värien, mittasuhteiden ja aistien rooli ja merkitys on kulttuurissamme melko vakiintunut, ja kyseenalaistamalla niitä voidaan päästä myös kestävyyskysymysten äärelle. Kuitenkin todettiin, että viihtyisyydellä voidaan lisätä myös rakennuksen kestävyttä. Hyvä esimerkki ajatusmallien muuttamisesta on japanilainen traditio kauneuteen suhtautumisessa. Japanilainen tapa suhtautua esimerkiksi hajonneeseen keramiikkaan on ihanteellinen, mikäli halutaan edistää uudenlaista kestävämpää estetiikantajua. Samaa ajatustapaa voisi hyödyntää muissakin aistikokemuksissa, joita voi olla esimerkiksi itsestään selvänä pidetty lämpö tai ympärivuorokautinen sähkövalaistus, materiaalien tuntu tai kehon muisti. Ajatus saattaa tuntua melko radikaalilta, mutta jos ajatellaan, että estetiikka on tapa suhtautua asioihin, voisi miettiä, mikä tämän päivän käsityksestä estetiikassa on vikana.

Työssä käsitellyt viihtyisyyden osatekijät voisivat olla suunnittelulähtökohtia missä tahansa uudisrakentamisessa. Kokemuksellinen viihtyisyys liittyy kestävä rakentamisen teemoihin, ja kytkökset osatekijöiden ja muiden rakentamista ohjaavien seikkojen välillä ovat selkeitä. Esimerkiksi paikan lähtökohtien huomioiminen tulisi kuulua jokaisen rakennusprosessin ensimmäisiin suunnitteluvaiheisiin, ja tarkoituksenmukaisuudella voidaan saavuttaa ajattomia ja monikäyttöisiä tiloja.

LÄHTEET

Broner-Bauer K., 2006. Arkkitehtuuri ja kulttuurin symboliikka – Teoreettinen tutkielma, esimerkikohteena Japani. Teoksessa: A. Haapala, M. Honkanen, & R. Rantala, toim. 2006. *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.

Erat, B., 2000. Esipuhe. Teoksessa: Kastemaa, H. toim. 2000. *Kuismanen Kimmo. Arkkitehtuuri, ympäristö, muisti*. Oulu: Pohjoinen.

Eväsoja, M., 2008. *Bigagu: japanilaisesta kauneudesta*. Helsinki: Tammi.

Fält, O., Nieminen, K., Tuovinen, A. & Vesterinen, I., 1994. *Japanin kulttuuri*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Hahtola, V., 2022. *Kauneuden kaipuu: Klassismivaikutteisuus ja uustraditionalismi arkkitehtuurikeskusteiluissa*. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavissa: <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202202011760>>

Hosey, L., 2012. *The Shape of Green: Aesthetics, Ecology and Design*. Island Press.

Kaasinen, J., 2013. *Perinnerakentaminen käsitteenä ja osana teknologiakasvatusta. – opettajaopiskelijoiden käsitykset, käsitysten jäsentyneisyys ja muutos perinnerakentamisen opintojakson aikana*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/13332/urn_isbn_978-952-61-1343-2.pdf>

Kielitoimiston sanakirja, 2021. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Saatavissa: <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/tupa>>

Korhonen, T., 1988. Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa: S. Sarajas-Korte, toim. 1988. *Ars Suomen Taide II*. Helsinki: Otava.

Korhonen, T. 2001. Kylät ja talot muuttuvat. Teoksessa: Lounatvuori, I. & Putkonen, L., toim. 2001. *Rakennusperintömme – kulttuuriympäristön lukukirja*. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Leifeste, A. & Stiefel, B., 2018. *Sustainable Heritage – Merging Environmental Conservation and Historic Preservation*. New York: Routledge.

Pallasmaa, J., 2006. Ihmisen paikka – Aika, muisti ja hiljaisuus arkkitehtuurikokemuksessa. Teoksessa: A. Haapala, M. Honkanen & R. Rantala, toim. 2006. *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.

Pallasmaa, J., 2014. *Kohtaamisia*. Pro&Contra.

Pallasmaa, J., 2016. *Ihon silmät*. Pro&Contra.

Pelsmakers, S., Saarimaa, S. & Vaattovaara, M., 2021. *Micro-homes in Finland Today: Avoiding macro-mistakes*. Nordic Journal of Architectural Research. Saatavissa: <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202202161974>>

Ranta, S. & Seppovaara J., 2000. *Tupa*. Helsinki: Sarmala Oy.

Rautamäki, M., 1983. Luonto rakennustaiteen osana. Teoksessa: Haavisto, J., Panu, J., Pietilä, R., Rautamäki, M., Sallo, A. & Turtiainen J., toim. 1983. *Rakentamisesta rakennustaiteeseen - Taidetoimikunnan rakennustaiteen päivän 11.11.1983 aineistoa*. Helsinki: Taidetoimikunta.

Rinne, H., 2018. *Materiaalioppi*. Helsinki: WSOY.

Salo, A., 1983. Pohjalainen kylä - Projekti. Teoksessa: Haavisto, J., Panu, J., Pietilä, R., Rautamäki, M., Salo, A. & Turtiainen J., toim. 1983. *Rakentamisesta rakennustaiteeseen - Taidetoimikunnan rakennustaiteen päivän 11.11.1983 aineistoa*. Helsinki: Taidetoimikunta.

Savolainen, P., 2021. Kiertotalous on ikivanha juttu – perinteisen rakentamisen näkökulma. Teoksessa: E. Huttunen, toim. 2021. *Kiertotalous rakennetussa ympäristössä*. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Suhonen, P., 1984. *Eero Nelimarkka*. Helsinki: Tammi.

Tanizaki, J. 1933. *Varjojen ylistys*. Suomentanut japanista J. Siukonen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.